

ISM VADYBOS IR EKONOMIKOS UNIVERSITETO

Tyrimo :

Viešųjų paslaugų bendrakūra: Lietuvos piliečių požiūris į dalyvavimą bendrai kuriant švietimo paslaugas

VIEŠOSIOS POLITIKOS REKOMENDACIJOS

DĖL PILIEČIŲ DALYVAVIMO BENDRAI KURIANT ŠVIETIMO PASLAUGOS VERTE

Prof. dr. Viltė Auruškevičienė, doc. dr. Dalius Misiūnas, Justina Šidlauskienė,
doc. dr. Žilvinas Židonis

Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT) pagal Konkursinės prioritetinių mokslinių tyrimų programą „Gerovės visuomenė“, sutarties Nr. P-GEV-21-25

Rekomendacijų adresatai yra Lietuvos respublikos institucijos atsakingos už pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo politikos įgyvendinimą ir ugdymo paslaugų teikimą:

- LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija,
- Nacionalinė švietimo agentūra,
- Lietuvos mokyklų vadovų asociacija,
- Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo institucijos.

Rekomendacijos remiasi:

- a) mokslinės literatūros analize apie piliečių įtraukimą į viešųjų paslaugų kūrimo procesus, požiūrį į dalyvavimą, piliečių nuostatų įtaką švietimo paslaugų kokybei;
- b) pagrindinių švietimo paslaugų bendrakūrą reglamentuojančių Lietuvos teisinių aktų sisteminę apžvalgą, bei tyrimų, ataskaitų ir vertinimų meta-analize;
- c) ekspertinių interviu su pradinų, vidurinių mokyklų, progimnazijų ir gimnazijų vadovais rezultatais;
- d) fokusuotų grupių diskusijų su švietimo įstaigų darbuotojais įžvalgomis;
- e) moksleivių tėvų apklausos rezultatais;
- f) mokytojų apklausos rezultatais.

Rekomendacijų tikslas yra padėti sukurti mokyklose bendradarbiaujančią ir palaikančią aplinką, kurioje tėvai, mokytojai, vaikai, mokyklos administracija galėtų dirbti kartu. Įtraukdama tėvus į sprendimų priėmimą, teikdama pagalbą ir mokydama mokytojus bei skatindama bendradarbiavimo kultūrą, mokykla gali užtikrinti, kad tėvai galėtų atlikti aktyvų ir prasmingą vaidmenį savo vaiko ugdyme.

Rekomendacijos parengtos vykdant Lietuvos mokslo tarybos konkursinės prioritetinių mokslinių tyrimų programos „Gerovės visuomenė“ II kvietimo projektą „Viešųjų paslaugų bendrakūra: Lietuvos piliečių požiūris į dalyvavimą bendrai kuriant švietimo paslaugas“, paraiškos registracijos numeris Nr. P-GEV-21-25.

Identifikuota problema – „Senosios“ ugdymo paradigmos nesuderinamumas su švietimo paslaugos bendrakūros idėja.

Pagrindinių teisės aktų, bei kitų ugdymo procesą ir turinį reglamentuojančių normatyvinių dokumentų analizė rodo, kad Lietuvoje veikianti ugdymo sistema vis dar remiasi tradiciniu institucinio ugdymo modeliu, kuris yra orientuotas į mokinių gebėjimų apdoroti kuo didesnę kiekį įvairaus pobūdžio informacijos ugdymą. Tuo tarpu kai XXI amžiaus post-modernioje visuomenėje kur kas labiau yra vertinami kūrybiškumo, analitinio mąstymo ir informacijos ieškojimo gebėjimai. Taip vadinama „nuo mokytojo-mokiniam“ (*angl. „top-down“*), paradigma palieka mažai vietos trišaliam mokytojo-mokinio-tėvų bendradarbiavimui, kai tuo tarpu naujoji mokymosi paradigma leidžia visiems švietimo proceso dalyviams kartu ugdyti (-s) vaiko gebėjimus mokytis.

Siūlomi sprendimai. *Pasiūlymai nacionalinio lygmens viešosios politikos formuotojams (LR Seimas, LR Vyriausybė, LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Valstybės pažangos taryba).*

Kaip rodo mokslinės literatūros ir tyrimų, ataskaitų ir vertinimų meta-analizė, Lietuvos švietimo modelis neišvengiamai juda nuo Tautinės mokyklos koncepcijos (1988) ir Lietuvos švietimo koncepcijos (1992) nuostatų link labiau globalios, atviros ir tautiškai mažiau ideologizuotos vizijos. Pereinant nuo mokymo prie mokymosi švietimo paradigmos bei rengiant nacionalinio lygmens švietimo politikos

strateginius dokumentus, siūloma:

- Pripažinti mokyklos ir tėvų bendrakūros svarbą bei švietimo paslaugos bendrakūros vaidmenį, prisidedantį prie strateginių švietimo politikos tikslų įgyvendinimo.
- Į Valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2050“ dienotvarkės dalį apie švietimą, įtraukti bendrakūros kaip švietimo paslaugos kokybės garantijos prielaidą ir siekiamybę.
- Į kasmet siūlomų strategijos „Lietuva 2030“ metinių pažangos darbų sąrašą, kurį Valstybės pažangos taryba siūlo LR Vyriausybei, įtraukti švietimo paslaugų bendrakūros klausimą.
- Parengti mokyklos ir tėvų bendradarbiavimo programą, numatyti jos tikslų pasiekimo rodiklius, terminus ir atsakingas institucijas.

Identifikuota problema - nepakankamas tėvų įtraukimas į mokyklos valdymo procesus kaip vienas iš pagrindinių bendrakūros sėkmės elementų.

Kaip rodo fokusuotų grupių diskusijų su švietimo įstaigų darbuotojais tyrimo rezultatai, kiekybinės mokytojų apklausos rezultatai bei kitų tyrimų ir ataskaitų meta-analizė, mokyklos laiko, kad veiksmingiausia bendradarbiavimo forma su tėvais yra jų informavimas įvairiais būdais (žodžiu, elektroniniu laišku, žinute elektroniniame dienyne ir kt.). Kitos bendradarbiavimo formos, kurias taiko mokyklos yra individualūs pokalbiai, kuriuose aptariama individuali mokinio pažanga, tėvų dienos arba savaitės, tėvų konferencijos, talkos, savanorystė. Kitaip tariant, mokyklos matymu, bendradarbiaujantys tėvai yra pagalbininkai, tarpininkai tarp moksleivio ir mokyklos, konfliktų sprendėjai, bet ne lygiaverčiai proceso dalyviai.

Siūlomi sprendimai. *Pasiūlymai nacionalinio lygmens švietimo politikos formuotojams ir įgyvendintojams (LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Nacionalinė švietimo agentūra):*

- Teisės aktuose apibrėžiant mokyklos savarankiškumo sampratą ir nustatant principines jo įgyvendinimo nuostatas, įtvirtinti moksleivių tėvų vaidmenį mokyklos valdyme.
- Teikti metodinę ir finansinę paramą mokykloms siekiančioms įgyvendinti tėvų dalyvavimo savarankiškos mokyklos valdyme modelį.

Identifikuota problema. Iš Lietuvos švietimo politikos kūrimo ir įgyvendinimo institucijų pusės nėra aiškaus sutarimo ir apibrėžimo, kaip, vertinant mokyklos paslaugos kokybę, vertinami bendrakūros procesai.

Kas yra gera mokykla, teikianti kokybiškas švietimo paslaugas, apibrėžia Geros mokyklos koncepcija (2015) ir Bendrojo ugdymo mokyklos kaitos gairės (2017). Koncepcijoje deklaruojama, kad „mokyklos viziją ir strategiją kuria mokyklos darbuotojai, mokiniai ir jų tėvai ...“ (13.9 punktas), o kaitos gairėse teigiama, kad ugdymas yra veiksmingas, kai į nacionalinės švietimo politikos uždavinių svarstymą ir įgyvendinimą įtraukiama visa mokyklos bendruomenė: mokiniai, jų tėvai, mokytojai ir kiti darbuotojai, administracija (17 punktas). Tačiau mokyklos veiklos vertinimą reglamentuojančiuose dokumentuose bendradarbiavimas su tėvais taip ir lieka labai abstrakčiai apibrėžtas. Vienas iš labiau operacionalizuotų indikatorių, rodančių, ko švietimo politikos formuotojai reikalauja ir tikisi

iš „mokyklos-tėvų“ bendradarbiavimo yra mokyklos vertinimo kriterijai, kurie naudojami atliekant mokyklos išorinį ex-post veiklos vertinimą. Šalia kitų mokyklos veiklos vertinimo kriterijų, tokių kaip lyderystė bei vadyba, yra kriterijų grupė „bendradarbiavimas su tėvais/globėjais“, tačiau jie yra nekonkretūs, orientuoti į formalų bendradarbiavimą. Pavyzdžiui kriterijus „tėvai dalyvauja tobulinant mokyklą“. Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros (2019 m. jos funkcijos perduotos naujai sukurtai Nacionalinei švietimo agentūrai) metodikoje tėvų dalyvavimas paaiškinamas kaip, visų pirma, „mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas padedant vaikams mokytis“, apie tėvus kaip yra proceso dalyvius, kalbama labai mažai ir abstrakčiai. Pvz. tėvai „inicijuoja prasmingas (!) veiklas“.

Siūlomi sprendimai. *Pasiūlymai nacionalinio lygmens švietimo politikos įgyvendintojams (LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Nacionalinė švietimo agentūra):*

- Atliekant mokyklų išorinį vertinimą, ne tik įvertinti ar tėvai atlieka „pagalbines“ bendradarbiavimo funkcijas, bet, visų pirma, ar tėvai dalyvauja bendrakūros procesuose, tokiuose kaip mokyklos valdymo sprendimų priėmimas ir ugdymo turinio formavimas.
- Papildyti Mokyklos, įgyvendinančios bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybės įsivertinimo metodiką (2016) į ketvirtąją vertinimo sritį šalia lyderystės ir vadybos įtraukiant bendrakūrą.
- Į Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybės visuminio vertinimo rodiklių sistemoje praplėsti bendrakūros rodiklį neapsiribojant aplinkų bendrakūrai, bet orientuojantis į švietimo proceso bendrakūrą, kuri apima mokytojus, mokinius ir mokinių tėvus.

Identifikuota problema - per mažas tėvų vaidmuo ugdymo turinio (angl. curriculum) bendrakūroje.

Nuo 2022 metų įsigalioja atnaujintos bendrųjų ugdymo programų gairės, kuriose pabrėžiama, kad vienas iš pagrindinių ugdymo turinių elementų turi tapti kompetencijomis grįstas ugdymas. Antra, išskiriamas „privalomas dalyko turinys (apie 70 procentų) ir pasirenkamas turinys (apie 30 procentų), kurį pasirenka mokytojas, atsižvelgdamas į mokinių galimybes ir derindamas su kitais mokytojais.“ Gairėse nurodyta, kad dalis juose išvardintų dalykų yra privalomi, kita dalis – pasirenkami mokytojo. Kaip rodo mokslinės literatūros analizė, švietimo vertės bendrakūrai yra sėkminga tik tuo atveju, jei į ugdymo turinio kūrimą dalyvauja ne tik mokytojai, bet ir tėvai bei mokiniai. Todėl, atsižvelgiant į LR švietimo politikos nuostatas diegti kompetencijomis grįstą ugdymą ir didinti mokytojų savarankiškumą, būtina į bendrakūrą įtraukti moksleivių tėvus.

Siūlomi sprendimai. *Rekomendacijos nacionalinio lygmens švietimo politikos formuotojams ir įgyvendintojams (LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Nacionalinė švietimo agentūra, miestų savivaldybių švietimo skyriai).* *Siekiant padidinti tėvų vaidmenį ugdymo turinio kūrimo bendrakūroje:*

- Papildyti Bendrųjų programų atnaujinimo gaires parodant kaip, kur ir kokiu mastu moksleivių tėvai dalyvauja pasirenkamo turinio (bendra-)kūrimo procese.
- Rengiant Bendrųjų programų įgyvendinimo rekomendacijas pateikti bendrakūros įgyvendinimo priemonių pavyzdžius.
- Atsižvelgiant į Bendrųjų programų atnaujinimo gairėse numatytas nuostatas dėl bendrakūros atitinkamai pakoreguoti Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašą (2015).
- Planuojant Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos lėšas numatyti

finansavimą švietimo paslaugų bendrakūros modelių sukūrimo ir išbandymo bendrajame ugdyme projektui.

Siūlomi sprendimai. *Rekomendacijos pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo įstaigų vadovams ir mokytojams:*

- Nustatyti tėvų ir mokytojų ugdymo turinio bendrakūros tikslus ir uždavinius. Kadangi pereinama nuo vien turiniu pagrįstų programų prie įgūdžiais ir kompetencijomis grįsto mokymosi proceso, įtraukti tėvus į, visų pirma, kūrybiškumo, pilietiškumo ir kultūrinių kompetencijų ugdymo procesus.
- Sukurti komunikacijos planą, kad tėvai ir mokytojai galėtų reguliariai dalytis informacija ir naujienomis. Tai gali būti reguliarūs informaciniai biuleteniai, naujienos el. paštu ar kitos komunikacijos formos.
- Teikti mokymus ir paramą mokytojams. Mokydama ir palaikydama mokytojus, kaip veiksmingai įtraukti tėvus, mokykla gali padėti mokytojams išsiugdyti labiau įtraukiantį ir bendradarbiaujantį požiūrį į darbą su tėvais. Tai galėtų apimti profesinio tobulėjimo seminarus, galimybes mokytis iš kolegų ir paramos teikimą.
- Planuojant pamokų turinį atsižvelgti į tėvų vaidmenį, tėvų įtraukimo galimybę. Pateikti ir iš anksto suderinti su tėvais „tėvų“ pamokų tvarką. „Tėvų“ pamokų temas, pagal galimybes, susieti su mokinių kompetencijų ugdymu. Pavyzdžiui, Visuomeninio ugdymo bendroji programa. V skyrius. Mokymosi turinys. 1 klasė. 23.3.3. Aš ir mano šeimos istorija. Kalbama, kokie yra svarbiausi vaiko ir šeimos gyvenimo įvykiai, tyrinėjamas giminės medis (vaikai, tėvai, seneliai).
- Bendradarbiavimas kuriant ugdymo programų turinį. Didinti tėvų indėlį į pasirenkamo turinio kūrimą.
- Skatinti tėvų savanoriavimą ugdymo procese: pagalba mokytojui, trumpos „pamokėlės“, kurias veda tėvai.
- Sudaryti galimybes tėvams, mokytojams ir moksleiviams kartu dirbti projektuose. Planuojant pamokas pateikti moksleiviams projektinius darbus, kuriuose yra numatytos užduotys, atliekamos kartu su tėvais. Pavyzdžiui, giminės genealoginio medžio tyrimas.
- Teikti nuolatinę paramą ir išteklius tėvams ir mokytojams, siekiant padėti jiems sėkmingai įgyvendinti ugdymo turinio bendrakūros veiklas. Tai gali apimti mokymo sesijas, prieigą prie mokomosios medžiagos arba profesinio tobulėjimo galimybes.
- Sukurti pažangos stebėjimo ir bendrakūros pastangų veiksmingumo vertinimo sistemą. Tai gali apimti atsiliepimų rinkimą iš tėvų ir mokytojų, apklausų vykdymą arba mokinių pasiekimų duomenų analizę.

Identifikuota problema - reikalingas didesnis tėvų įtraukimas į mokyklos valdymo procesus kaip vienas iš pagrindinių bendrakūros sėkmės elementų.

Kaip rodo moksliniai tyrimai bei kitų šalių gerosios praktikos, vienas iš esminių švietimo bendrakūros elementų yra tėvų įtraukimas į mokyklos valdymo procesus taikant savarankiškos mokyklos modelį. Nors tyrimų duomenys rodo, kad Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloms yra suteiktas pakankamos prielaidos ir sąlygos savarankiškumui, tačiau dažnai mokyklos nesugeba pasinaudoti joms

suteiktomis teisėmis arba jų savarankiškumą riboja mokyklos savininkas (savivaldybė). Mokyklos pakankamai savarankiškos jaučiasi organizavimo, ugdymo vertinimo srityse, ir mažiau savarankiškos ugdymo turinio, materialinių ir finansinių išteklių valdymo srityse. Kadangi mokyklų savarankiškumas yra nepakankamas, Mokyklos taryba, kaip aukščiausiasis valdymo organas, kuriame dalyvauja ir moksleivių tėvų atstovai, dažnai atlieka tik simbolinę funkciją, o sprendimus vienašališkai priima mokyklos vadovai ir savivaldybių švietimo skyrių vadovai. Įtraukdama tėvus į diskusijas apie mokyklos politiką, programas ir iniciatyvas, mokykla gali paskatinti tėvus aktyviai dalyvauti vaiko ugdyme, o pati gauti vertingų atsiliepimų bei įžvalgų.

Siūlomi sprendimai. *Rekomendacijos savivaldybių taryboms, savivaldybių administracijoms, savivaldybių švietimo skyriams, bei kitoms mokyklų savininko teises ir pareigas įgyvendinančioms institucijoms:*

- Didinant mokyklų savarankiškumą finansų valdymo ir personalo valdymo srityse į sprendimų priėmimo procesus įtraukti moksleivių tėvų atstovus.
- Vienas iš kriterijų, kuriais remiantis bus priimamas sprendimas dėl Savarankiško mokyklos statuso suteikimo, turėtų būti moksleivių tėvų dalyvavimas mokyklos valdyme.
- Tvirtinant mokyklos strateginį planą įvertinti kaip ir koku lygmeniu moksleivių tėvai prisidėjo prie strategijos kūrimo ir prisidės prie jos įgyvendinimo.

Identifikuota problema - bendri mokyklos organizuojami renginiai visiems tėvams, naujienlaiškiai, įrašai mokyklos interneto tinklalapiuose ir elektroniniuose dienynuose vertintini tik kaip informacija tėvams, o grįžtamasis ryšys yra silpnas. Antra, mokytojai linkę laikytis nuostatos, kad tėvų įtraukimas į jų vaikų mokymąsi turėtų apsiriboti tėvų atsakomybėmis (pareigomis) namuose, bei pagalba organizuojant įvairias užklasines veiklas.

Atlikus interviu su mokyklų vadovais ir fokusuotų grupių diskusijas su mokytojais šios prielaidos pasitvirtino. Taip pat paaiškėjo, kad viena iš svarbiausių bendrakūros kliūčių yra žinių, kaip įtraukti tėvus į vaikų ugdymą(-s), trūkumas. Taip pat mokytojai neatsižvelgia į tėvų socialinius ir demografinius skirtumus. Vienas bendradarbiavimo modelis tinka kaimo vietovių ir miestelių mokykloms, kur, kaip rodo interviu tyrimo duomenys, bendruomeniškumo „dvasia“ yra stipresnė nei miestuose, kur labiau vyrauja „young-urban-professionals“ tėvai su labiau vartotojišku požiūriu į švietimo paslaugą.

Siūlomi sprendimai. *Rekomendacijos pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo įstaigų vadovams ir mokytojams:*

- Mokyklos nuostatuose ir strategijoje apibrėžti bendrakūrą kaip esminę darbo su tėvais formą.
- Įtraukti tėvus į mokyklos veiklos planavimą, jos rezultatų siekimą, į(si)vertinimą, ugdymo programų pasirenkamų dalykų turinio kūrimą.
- Tėvus įtraukiant į bendrakūrą skirti jiems konkrečias veiklas, suteikiant atsakomybes už rezultatus. Skatindama tėvų, mokytojų ir kitų mokyklos darbuotojų bendradarbiavimo ir bendradarbiavimo kultūrą, mokykla gali sukurti mokiniams palankesnę ir įtraukesnę aplinką.
- Planuojant tėvų įtraukimo į bendrakūrą priemones pagrindinį dėmesį kreipti į tris aspektus: a) tėvų vaidmens bendrakūroje aiškumas ir konkretumas; b) tėvų gebėjimų dalyvauti

identifikavimas ir ugdymas; c) tėvų motyvacijos dalyvauti didinimas.

- Palaikyti intensyvesnę mokytojų ir tėvų komunikaciją, ypač teikiant tėvams atgalinį ryšį apie jų vaikų pasiekimus. Komunikuoti reguliariai, pavyzdžiui kiekvieną penktadienį siunčiant el. laišką tėvams.
- Padidinti komunikavimo kanalų įvairovę. Tai galėtų apimti reguliarius informacinius biuletenius, mokyklos interneto svetainės ir socialinės žiniasklaidos paskyrų atnaujinimus ir kitus bendravimo būdus.
- Klasės auklėtojai organizuoti reguliarius trišalius pokalbius (nuo 5 klasės) tėvas-mokytojas-moksleivis.
- Apsvarstyti galimybę atsisakyti tėvų susirinkimų praktikos.
- Vieną kartą per metus surengti „Mokyklos dieną tėvams“ (tik ne rugsėjo 1-ą).
- Įrengti mokykloje tėvų kambarį, kuriame būtų vykdomos neformalios veiklos: vaikų ugdymo problemos, susitikimai su ekspertais, praktiniai seminarai.
- Planuojant mokytojų pamokų krūvį tam tikras bendrakūros veiklas įtraukti į krūvio valandas ir/ arba taikyti finansinių priedų už bendrakūros veiklas sistemą.
- Klasės auklėtoją atleisti nuo dalykų dėstymo arba sumažinti dėstymo krūvį.
- Teikti mokytojams metodinę pagalbą apie tai kaip ir kokias taikyti bendradarbiavimo su tėvais formas ir priemones.
- Mokyklai numatyti bendrakūros veiklų organizavimo biudžetą.

Baigiamosios nuostatos. Pateiktos rekomendacijos dėl piliečių (tėvų) dalyvavimo švietimo paslaugų bendrakūroje skirtos švietimo politikos įgyvendintojams ir švietimo paslaugų teikėjams. Bendrakūros tikslas įgyvendinamas koncentruojantis į du pagrindinius strateginius veiksmus: tėvų vaidmens formuojant mokyklos ugdymo turinį bei turinio pasirenkamąją dalį didinimas, bei didesnis tėvų įtraukimas į mokyklos valdymo procesus. Ugdymo institucijos lygmenyje šie strateginiai veiksmai turi būti įgyvendinami per mokyklų išorinį vertinimą, mokyklos valdymo ir ugdymo turinio reglamentavimo pokyčius veiklas, mokyklos vidinius seminarus mokytojams.